

KÜL TİĞİN YAZITINDA İŞARETSİZ MORFEMLER
UNMARKED MORPHEMES IN THE INSCRIPTION OF KÜL TİĞİN

HANDE HASANOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

*Postgraduate Student, Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature*

hande_hasanoglu23@erdogan.edu.tr

 Yazarın ORCID numarası

 <https://orcid.org/0009-0008-3565-6719>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-8, Haziran- June 2024 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 28.05.2024

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 29.06.2024

Sayfa-*Pages*: 103-117.

Atıf/Citation: Hasanoğlu, Hande, (2024), “Kül Tigin Yazıtında İşaretsiz Morfemler” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5/1: 103-117.

KÜL TİĞİN YAZITINDA İŞARETSİZ MORFEMLER

Hande Hasanoğlu¹

Özet

Bu çalışmada Türklere ait en eski yazıtlardan biri olan Kül Tigin yazıtı ele alınmıştır. Kül Tigin yazıtı, dilde en az çaba yasası gereğince görevini yanındaki diğer görev öğelerine bırakan, işaretli bir öge karşısında işaretsiz kullanılan görev öğeleri açısından incelenmiştir. Yazıtlarda kısıtlı bir alana yazı yazmak, ekonomiklik ve anlaşılabilirlik ilkeleri gereği birçok işaretsiz morfem ortaya çıkmıştır. İncelemeler sonucunda tespit edilen işaretsiz morfemler derin yapıdan yüzey yapıya çıkartılmıştır. İşaretsiz dil bilgisel ögeler gösterilmiştir. İşaretsiz dil bilgisel öğelerin açığa çıkartılmasıyla anlam bulanıklığı ve anlam karışıklığı giderilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kül Tigin Yazıtı, İşaretsiz Morfem, Eski Türkçe

UNMARKED MORPHEMES IN THE INSCRIPTION OF KÜL TİĞİN

Abstract

In this study, the Kül Tigin Inscription, one of the oldest inscriptions belonging to the Turks, is discussed. The Kül Tigin Inscription was examined in terms of the function elements used unmarked against a marked element, which leaves its duty to other task elements next to it in accordance with the law of least effort in the language. Writing in a limited area, especially in inscriptions, has led to the emergence of many unmarked morphemes due to the principles of economy and understandability. As a result of the examinations, the unmarked morphemes detected were extracted from the deep structure to the surface structure. Unmarked grammatical elements are shown. An attempt was made to eliminate ambiguity and confusion by revealing unmarked grammatical elements.

Key Words: Kül Tigin Inscription, Unmarked Morpheme, Old Turkish

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hande.hasanoglu23@erdogan.edu.tr . Orcid: 0009-0008-3565-6719.

Giriş

Konuşma dilinde iletiyi alıcıya en kısa yoldan iletmek, zamandan ve emekten tasarruf sağlar. Bu durum dilde en az çaba yasası olarak tanımlanmıştır. Bu yasa doğrultusunda konuşma dilinde ve yazı dilinde birçok işaretli morphem görülmüştür. Özellikle yazı dilinde anlaşılabilirlik ve ekonomiklik ilkeleri gereğince zaman zaman görevini yanındaki diğer öğelere bırakarak işaretli kullanılan ya da işaretli bir öge karşısında işaretli kullanılan görev öğeleri oluşmuştur. İşaretli morfemler derin yapıda var olup yüzeysel yapıya çıkartılmamıştır. Eski Türkçe döneminde yazıtlarda kısıtlı bir alana yazma zorunluluğu az sözle çok şey anlatmada etkili olmuştur. Bu durum işaretli morfemlerin ortaya çıkmasında bir diğer sebeptir. Eski Türkçe döneminde yazılan metinlerde, işaretli morfemlerin tespiti o dönemde dahi Türkçenin gelmiş olduğu seviyeyi gözler önüne serer.

İşaretli morfemlerin derin yapıdan yüzeysel yapıya çıkarılmasıyla dil bilgisi açısından tam metnin ortaya koyulması amaç edinilir. Bu doğrultuda Eski Türkçe dönemine ait metinlerde işaretli morfemlerin giderilmesi dil bilimsel açıdan tam metinlerin ortaya çıkmasını sağlar. Bu durum Eski Türkçe dönemine ait metinlerde anlam bulanıklığını ve anlam karmaşasını ortadan kaldırır. Bununla beraber bu, metinlerin doğru bir şekilde yorumlanmasını sağlar. Sıfır morphem/ işaretli öğelerin derin yapıdan yüzeysel yapıya çıkarılması, dil bilimsel öğelerin tarihsel süreçlerde işlevlerinin daha doğru bir şekilde yorumlanmasını sağlar.

1. İşaretli Morphem

Sıfır morphem, sıfır biçimbirim, sıfır ek, işaretli yapı, işaretli morphem, eksiltim, eksilti, düşünüm, düşüklü anlatım, elips gibi farklı terimlerle ifade edilen işaretli yapılar, derin yapıda bırakılıp yüzeysel yapıya çıkarılmayan ancak yüzeysel yapıda kendini hissettiren dil bilimsel birimlerdir. Bu yapıların oluşmasının en temel sebebi “*dilde tutumluluk, dil ekonomisi*” olarak da bilinen en az çaba yasasıdır. En az çaba yasası yalnızca konuşma dilinde değil yazı dilinde de birçok farklı şekilde karşımıza çıkar. İşaretli yapılar kişiden kişiye değişmeyen gramer anlamı taşımaktadırlar. İşaretli yapılar ses, ek, kelime, kelime grubu, cümle ögesi düzeyinde görülmektedir (Hunutlu, 2019b: 769-793). Dil bilimi alanında *İng. zero-morpheme; Alm. nullmorphem; Fr. morpheme-zéro* denilmektedir. İşaretli yapılar “Ø” şekliyle gösterilir.

Gemalmaz’a göre; *Türkçe anlam öğelerine yükleyeceği hemen her görev için ayrı bir görev ögesi geliştirmiştir. Bu görev öğelerini de sürekli, anlam öğelerinden sonra getirdiği için bunların büyük bir çoğunluğunu da eklemiştir. Ekleme gerçekleştirilirken, dillerin gelişmesini sürekli etkileyen kolaylık (économie) ve anlaşılabilirlik (compréhensibilité) kanunları gereği bu görev öğeleri zaman zaman oldukça aşınmış bazen de görevlerini kendilerini kuşatan diğer görev ve anlam öğelerine bırakarak düşmüşler veya daha başlangıçta işaretli bir işaretli bir öge karşısında işaretli (non-marqué) kalmışlardır* (Gemalmaz, 1982: 28).

Korkmaz sıfır eki; “*Zaman, tarz, şahıs, sayı, ilgi vb. kavramların Türkçede özel eklerle ve çekim yoluyla sağlandığı bilinmektedir. Böyle çekimi gerektiren durumlarda bazen belirtilmek istenen kavramın özel bir ekle gösterilmeyip varlığı takdirle anlaşılan ek.*” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 2023: 212).

Hengirmen ise eksilti madde başında eksilti için; “*Bir yapı, genellikle de cümlelerde, görünmeyen ama anlaşılan sözcük değerindeki öğelere yönelik görünüm.*” şeklinde açıklama yapmıştır (Hengirmen, 2009:155).

Vardar eksiltiyi; “*Olağan koşullardaki biçimine oranla kimi öğeleri eksik olan, ama anlamayı aksatmayan dizim. Eksilti ürünü biçimler, ya durum ya da dilbilgisi açısından kolayca*

kavranabilecek, eksik yanı herhangi bir güçlük olmadan giderilebilecek biçimlerdir.” şeklinde açıklar (Vardar, 2002: 92).

Üstünova eksiltelerin zamandan tasarruf, dilin tekrardan kaçınması, en az çaba ilkesi gibi sebeplerle ortaya çıktığını ve dilin temel kurallarıyla eksiltelerin tamamlanabileceğini belirtir ve bu kuralları sıralar; *1. Tamlayan, tamlanan gerektirir; dolayısıyla tamlanan da tamlayan gerektirir. 2. Yüklem, özne; özne de yüklem gerektirir. 3. Zarf, yüklem gerektirir. 4. Geçişli çatıdaki eylem/ eylemsi, nesne gerektirir. 5. Sıfat, ad gerektirir. 6. Yan yargı, temel yargı gerektirir. 7. Bir cümlede kullanılan ortak öge/ birim, anlam bağı olan diğer cümlelerde var sayılır. 8. Sıralı cümlelerde genellikle son cümlede verilen birleşik zaman eki/ bildirme eki diğer cümlelerde de var sayılır. 9. Her cümlede bir iç cümle bulunur. Birden fazla iç cümle birden fazla cümleyi gerektir. 10. Aynı yapıdaki cümlesiler birden fazla cümleyi gerektir* (Üstünova, 1998:163-164).

Çağan “Özbek Atasözlerinde Eksilteli Yapılar” başlıklı makalesinde eksiltiyi; “*Genel görüşe göre az sözcük ile çok şey ifade etmek amacıyla yapılan kısaltmalar “eksilti” olarak dil bilgisi terimleri arasında yer alır. Bu kısaltmalara cümle, sözcük ve ek düzeyinde rastlanır. Az çaba yasasına uygun olarak cümlelerde sözcük/ sözcüklerde ve eklerde yapılan eksilteler ile anlatılmak istenen hızlı bir şekilde alıcıya iletmeye çalışılır. Çeşitli yapılarda görülen yüzey yapıdan derin yapıya geçirilen unsur ya da unsurlar yapının diğer unsurları tarafından anlam bağlamında desteklendiği için bu eksikliğe rağmen iletilmek istenen mesaj alıcı tarafından kolaylıkla anlaşılır.*” şeklinde açıklar (Çağan, 2024:169).

Çiçekler ise sıfır biçimbirim teorisini; “*Fiziksel olarak yüzeyde olmasa da, yani sesbilimsel olarak bir gösterimi bulunmasa da, dildeki bütün dilbilgisel yeterlilikleri sağlayan yapılara sıfır biçimbirim denilmektedir. Sıfır biçimbirimler, tıpkı açık biçimbirimler gibi her türlü sözdizimsel ve anlambilimsel yorumlara, işlemlere sahiptirler.*” şeklinde tanımlamıştır (Çiçekler, 2016: 164).

2. Köktürkler

Hun imparatorluğundan sonra kurulmuş ikinci büyük Türk devleti Köktürklerdir. Köktürkleri, I. Köktürk Kağanlığı dönemi ve II. Köktürk Kağanlığı dönemi olmak üzere iki devrede ele alırız. Köktürk dönemi 552’den 742’ye kadar süren 200 yıllık bir dönemi kapsar. Türkçe ilk kez Köktürkler döneminde devletin resmî dili olarak kullanılmıştır (Hunutlu, 2023: 14).

I. Köktürk Kağanlığı

Köktürkleri tarih sahnesinde ilk olarak Juan-Juan denilen Avarlara tabii olarak görmekteyiz. 546 senesinde Avarlar, Çinlilerin Tie-le dedikleri bir Türk kavminin hücumuna maruz kaldıkları vakit Köktürkler de Tie-lelerin üzerine hücum etmişler ve onları mağlup etmişlerdir. Ardından Bumin tahta çıkmıştır. Bumin tahta çıktıktan sonra kardeşi İstemi de batıda bulunan Türklerin idaresini almıştır (Orkun, 2019:5). Bumin’in küçük oğlu Mukan Kağan döneminde devletin sınırları oldukça genişlemiştir. Ancak Mukan’ın ardından yerine geçen kardeşi T’a-po Çinli bir prensesle evlenip ülke topraklarını Budist misyonerlere açtı. Ardından İşbara döneminde ülke ikiye bölündü ve İşbara Çinlilerden yardım istedi. Çinliler zamanla Türkleri asimile ettiler. Türkler Çinlilerin esareti altında 50 yıl kaldılar.

II. Köktürk Kağanlığı

50 yıl boyunca Çin’in esareti altında yaşayan Türkler Kutlug ve Tonyukuk’un önderliğinde 17 kişiyle başlattıkları ayaklanma sayesinde Türk istiklalinin bir sembolü olan Ötüken’i yeniden ele geçirmiştir. Türkler Çin esaretinden kurtulunca Kutlug, kağan ilan edilerek

“İlteriş” ünvanını aldı. Tonyukuk “Aygücü” unvanıyla vezir tayin edilirken Kutlug’un kardeşi Kapgan, Şad ilan edildi. Çin’e akınlar düzenlendi ve Çin yenildi.

İlteriş öldüğü zaman çocuklarından Bilge sekiz, Kül Tegin yedi yaşındaydı. Kardeşi Kapgan, kağan oldu. Kapgan Türk tarihinin en büyük fatihlerinden biridir. Kapgan Çin’i baskı altına alarak Asya’daki tüm Türkleri tek bir çatı altında topladı. Devletin sınırları genişledikçe hâkimiyeti sağlamak zorlaşıyordu. Bunun yanında iç karışıklıklar da ortaya çıkmıştı. Bilge Kağan döneminde bu iç karışıklıklar bertaraf edildi. Bilge Kağan’ın ölümünden sonra tahta, önce Türk Bilge Kağan, ardından kardeşi Tengri Kağan geçti. Ancak Tengri Kağan ülkenin hâkimiyetini sağlayamadı. Basmıllar, Karluklar ve Uygurlar anlaşarak son Köktürk kağanını öldürdüler ve Köktürklerin yerine bir diğer Türk hanedanlığı olan Uygurlar geçtiler.²

2.1. Köktürkçe

I. Köktürk Kağanlığı döneminden üç yazıt bulunmaktadır: Bugut yazıtı, Hüys Tolgoy yazıtları ve Mongolküre yazıtı. Ancak bu yazıtlar Türkçe yazılmamıştır. Türkçenin grameri hakkında bilgi edinebileceğimiz runik harfli metinler II. Köktürk Kağanlığı döneminden kalan Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tonyukuk adına dikilmiş olan yazıtlardır (Akar, 2023: 93). Bu yazıtlara Orhun Yazıtları da denmektedir. Bu yazıtlar dışında birçok yazıt daha bulunmaktadır bunlar: Çoyr, İhe-Huşotu (Köl İç Çor), Hoytu Tamir, Ongin (İşbara Tamgan Tarkan), İhe-Aşete (Altun Tamgan Tarkan), İhe-Nûr, Hangiday yazıtlarıdır (Ercilasun, 2022: 128).

Runik yazıyı yalnızca Köktürkler kullanmamıştır. Uygurlardan, Türkişlerden, Kırgızlardan, Peçeneklerden, Kıpçak-Kumanlardan kalma runik harfli yazıtlar da bulunmaktadır. Bununla beraber Güney Sibiry’a da bulunan Yenisey Yazıtları da runik harfli yazıtlar içerisinde değerlendirilir.

2.2. Kül Tigin Yazıtı

Türlere ait en eski yazıtlardan biri olan Kül Tigin yazıtı Orhun yazıtlarından biridir. Kül Tigin Moğolistan’ın başkenti olan Ulan Bator’un 300 km batısında Arhangay eyaletinde yer alır. Bu yazıt ağabeyi Bilge Kağan tarafından Kül Tigin’in ölümü üzerine 732 senesinde diktirilmiştir. Metin, Kül Tigin’in yeğeni Yollug Tigin tarafından taş’a oyulmuştur. Yüksekliği 3,75 metre olup bir tür mermer taş’a, harflerin oyulmasıyla yazılmıştır. Yazıt bir kaplumbağa kaidesi üzerine oturtulmuştur. Yazıtın doğu yüzünde 40, kuzey yüzünde 13, güney yüzünde 13 olacak şekilde Köktürk harfli Türkçe satırlar yer alırken batı yüzünde Çince satırlar yer almaktadır.³

Kül Tigin’in hayatı ile ilgili bilgilere yazıt üzerinden ulaşılmaktadır. Kül Tigin, II. Köktürk Kağanlığı’nın kurucusu İlteriş Kağan’ın oğlu, Bilge Kağan’ın küçük kardeşidir. Kül Tigin’in annesi İlbilge Katun’dur. Yedi yaşındayken babası İlteriş Kağan ölmüştür. Kül Tigin cesur ve iyi bir savaşçıdır. Aynı zamanda Köktürk ordusunun komutanıdır. Kül Tigin’in ilk zaferi Soğdlara karşı olmuştur. Ardından Çinli Ong valiyle ve Çaça generalle yapılan savaşlar gelmektedir (Hunutlu, 2023: 16). Özellikle Çaça generalle yapılan savaşta Kül Tigin’in zırhından yüzden fazla ok ile vurulmasına rağmen başına bir tane bile ok değdirmemesi Kül Tigin’in savaşçılık yeteneğini açıkça göstermektedir. ()Ardından Kırgızlara karşı düzenlenen

² Ayrıntılı bilgi için bk.: Hunutlu, Ü. (2023). Köktürkçe. *Tarihî Türk Lehçelerinin Ses Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.; Akar, A. (2023). Türk Dili Tarihi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.; Ercilasun, A. B. (2022). Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.; Caferoğlu, A. (2019). Türk Dili Tarihi. İstanbul: ALFA. Orkun, H. Namık. (2019). Eski Türk Yazıtları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.; Ölmez, M. (2021). Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri. İstanbul: Kesit Yayınları.

³ Bk. Akar, A. (2022). Kül Tigin Yazıtı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

sefer Kül Tigin'in zaferiyle sonuçlanmıştır. Daha sonra Türkiş kağanıyla yapılan mücadelede Kül Tigin, Az valisini ele geçirmiştir. Türkiş halkı Türklere tabi olmuştur. Yine yazıtta Dokuz Oğuzların kendi milleti olmasına rağmen ayaklandıklarını ve Dokuz Oğuzlara karşı yapılan beş mücadeleye yer verilmiştir. Son olarak Kül Tigin bahara doğru Oğuzlara karşı yapılan asker çıkartmasında karargâhta kalarak merkezi vermemek için yaptığı mücadelede vefat etmiştir (Ergin, 2017:51-59).

3. Kül Tigin Yazıtında İşaretsiz Morfemler

Bu çalışmada Kül Tigin yazıtı esas alınarak bu yazıttaki işaretsiz morfemler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler doğrultusunda Köktürkçedeki işaretsiz morfemlerin bir kısmı ortaya koyulmuştur. Kül Tigin yazıtı üzerinden Köktürkçede yüzey yapıya çıkarılmayarak derin yapıda bırakılan dil bilgisel öğelerin hangileri olduğu tespit edilerek derin yapıdaki metnin yüzey yapıya çıkarılması amaçlanmıştır.⁴

3.1. Çekim Ekleri

Kül Tigin yazıtında çekim eklerinden en fazla hâl ekleri, iyelik ekleri ve ek-fiilin işaretsiz olarak kullanıldığı ve bu eklerde eksiltmeye gidildiği tespit edilmiştir. Bu işaretsiz yapıların özellikle hâl eklerinde, iyelik eklerinde ve ek-fiilde tespit edilmesi dönemin dil bilgisel özelliğini de yansıtmaktadır.

3.1.1. Hâl Eklerinin İşaretsiz Kullanımı

Eski Türkçede hâl eklerinin işaretsiz kullanımı oldukça fazladır. Özellikle belirli nesne hâli eki diğer hâl eklerine göre daha fazla işaretsiz kullanılan bir ektir. Bununla beraber bulunma-çıkma, ilgi, yönelme hâli eklerinin de işaretsiz kullanıldığı örnekler bulunmaktadır.

3.1.1.1. Bulunma-Çıkma Hâli Ekinin İşaretsiz Kullanımı

Bulunma-çıkma hâlinin işaretsiz kullanıldığı iki örnek tespit edilmiştir.

Türk kağan+Ø Ötüken yış+Ø+Ø olursar ilte bunġ yok Ø. (KT G/3)

Türk kağan+[(s)I] Ötüken yış+[(s)I(n)]+[da] olursar ilte bunġ yok [er-ür ol/ turur].

(Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur.)

Ötüken yir+Ø+Ø olurup arķış tirkiş isar nenġ bunġuġ yok Ø. (KT G/8)

Ötüken yir+[(s)I(n)]+[de] olurup arķış tirkiş isar nenġ bunġuġ yok [er-ür ol/turur]

(Ötüken yerinde oturup kervan kafile gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur.)

3.1.1.2. İlgi Hâli Ekinin İşaretsiz Kullanımı

İlgi hâli eki Köktürkçede özel isimlerle kurulan tamlamalarda işaretsiz kullanılmaktadır. Bu yaygın kullanım dışında tespit edilen örneklerde ise iyelik ekinin sonra gelen ilgi hâli ekinin işaretsiz kullanıldığı görülmektedir:

Tabġaç budun+Ø+Ø sabı süçig Ø aġısı yımşak ermiş. (KT G/5)

Tabġaç budun+[(s)I] +[nıġ] sabı süçig [ermiş] aġısı yımşak ermiş.

(Çin milletinin sözü tatlı imiş, Çin milletinin ipek kumaşı yumuşak imiş.)

Biziġg sü+Ø+Ø atı toruġ Ø, azuķı yoķ erti. (KT D/39)

⁴ İşaretsiz morfemlerin gruplandırılmasında Hunutlu'nun şu çalışması esas alınmıştır: Hunutlu, Ü. (2019). "Atebetü'l-Hakâyık'ta Eksilteli Yapılar", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (Ek Sayı 1): 769-793

Bizing sü+[(X)mXz]+[Iη] atı toruk [erti], azuğu yok erti.

(Bizim askerimizin atı zayıf idi, azığı yok idi.)

Özel isim kuruluşunda olmayan birden fazla tamlayanı olan isim tamlamalarında ilgi hâli ekinin kullanılmadığı bir örneğe rastlanmıştır:

İki şad+Ø ulayu Ø+Ø ini yigünüm+Ø Ø+Ø oğlanım+Ø Ø+Ø beglerim+Ø Ø+Ø budunum+Ø közi kaşı yablağ boldaçı tip sakındım. (KT K/11)

İki şad+[Iη] ulayu [mening] ini yigünüm+[Iη] [mening] oğlanım+[Iη] [mening] beglerim+[Iη] [mening] budunum+[Iη] közi kaşı yablağ boldaçı tip sakındım.

(İki şadın ve benim küçük kardeş yeğenimin benim oğlanımın benim beylerimin benim milletimin gözü kaşı kötü olacak diye düşündüm.)

3.1.1.3. Yönelme Hâli Ekinin İşaretsiz Kullanımı

Yönelme hâli ekinin işaretsiz kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir:

Biriye Çoğay yış+Ø+Ø Tögültün yazı+Ø+Ø konayın Türk budun+Ø ölsikig! (KT G/6-7)

Biriye Çoğay yış+[(s)I]+[ηA] Tögültün yazı+[(s)I]+[ηA] konayın Türk budun+[(s)I] ölsikig!

(Güneyde Çoğay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin!)

3.1.1.4. Belirli Nesne Hâli Ekinin İşaretsiz Kullanımı

Belirli nesne hâli eki, hâl ekleri içerisinde en sık işaretsiz kullanılan yapıdır. Belirli nesne hâlinin işaretsiz kullanıldığı farklı yapılar tespit edilmiştir. Özellikle 3. tekil şahıs iyelik eki ve zamir n'sinin ardından işaretsiz kullanılır. Yalın durumda olan isimlere gelen belirli nesne hâli ekinin işaretsiz kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir:

Bu bitig+Ø bitigme Ø+Ø atısı Ø+Ø Yol[l]uğ T[igin]. (KT G/13)

Bu bitig+[(X)g] bitigme [Kül Tigin+Iη] atısı [bol-(u)gma] Yol[l]uğ T[igin].

(Bu yazıyı yazan Kül Tiginin yeğeni olan Yollug Tigin.)

Eski Türkçede *üçün* edatı öncesinde belirli nesne hâli eki gelmektedir (Hunutlu, 2019b: 133-158). *Üçün* edatı öncesinde işaretsiz belirli nesne hâli eki yapıları tespit edilmiştir:

Tengri küç birtük+Ø+Ø üçün Ø+Ø kaŋım Ø+Ø kağan+Ø süsi böri teg ermiş, Ø+Ø Ø+Ø Ø+Ø yağısı koñ teg ermiş. (KT D/12)

Tengri küç birtük+[(s)I(n)]+[Ø] üçün [men+iη] kaŋım [bol-(u)gma] kağan+iη süsi böri teg ermiş, [men+iη] [kaŋım] [bol-(u)gma] [kağan+iη] yağısı koñ teg ermiş.

(Tanrı güç verdiği için benim babam olan kağanın askeri kurt gibi imiş, benim babam olan kağanın düşmanı koyun gibi imiş.)

Tengri yarlıkaduk+Ø+Ø üçün illigig ilsiretmiş, kağanlığığ kağansıratmış, yağığ baz kılmış, tizligig sökürmüş, başlığığ yükündü[rmiş.] (KT D/15)

Tengri yarlıkaduk+[(s)I(n)]+[Ø] üçün illigig ilsiretmiş, kağanlığığ kağansıratmış, yağığ baz kılmış, tizligig sökürmüş, başlığığ yükündü[rmiş.]

(Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş.)

Tengri yarlıkadukın+Ø üçün [ö]züm kutum bar+Ø+Ø üçün kağan olurtum. (KT G/9)

Tengri yarlıkadukın+[Ø] üçün [ö]züm kutum bar+[(s)I(n)]+[Ø] üçün kağan olurtum.

(Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum.)

$\emptyset+\emptyset$ Begleri $\emptyset+\emptyset$ budunu tüz+süz+ $\emptyset+\emptyset$ için Tabğaç budun+ $\emptyset$ teblig+ $\emptyset$ kürlüg+ $\emptyset+\emptyset$ için armağçısın+ $\emptyset$ için inili eçili kingşürtükün+ $\emptyset$ için begli budunluğ yongşurtuğun+ $\emptyset$ için Türk budun+ $\emptyset$ illedük ilin içgını idmiş. (KT D/6)

[Aning] begleri [aning] budunu tüz+süz+[(s)I(n)]+[$\emptyset$] için Tabğaç budun+[(s)I] teblig+[($\emptyset$)] kürlüg+[(s)I(n)]+[$\emptyset$] için armağçısın+[($\emptyset$)] için inili eçili kingşürtükün+[($\emptyset$)] için begli budunluğ yongşurtuğun+[($\emptyset$)] için Türk budun+[(s)I] illedük ilin içgını idmiş.

(Onun beyleri, onun milleti ahenksiz olduğu için, Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatici olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış.)

Eski Türkçede *tapa* edatı öncesinde işaretsiz bir belirli nesne hâli eki bulunmaktadır. *Tapa* edatı öncesinde belirli nesne hâli ekinin işaretli kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Bu edat *tap-* “bulmak” fiilinden gelmiştir ve kendinden önce gelen isme anlamsal olarak “bulmak” fiilinin niteliğini yükler (Hunutlu, 2019:145).

Oğuz budun+ $\emptyset+\emptyset$ *tapa* ilgerü Kıtañ Tatabı budun+ $\emptyset+\emptyset$ *tapa* birigerü Tabğaç+ $\emptyset$ *tapa* uluğ sü+ $\emptyset$ iki yigirmi $\emptyset$ süledim. (KT D/28)

Oğuz budun+[(s)I]+[(I)n] *tapa* ilgerü Kıtañ Tatabı budun+[(s)I]+[(I)n] *tapa* birigerü Tabğaç+[(X)g] *tapa* uluğ sü+[(X)g] iki yigirmi [yolu] süledim.

(Oğuz kavmini bulacak şekilde, doğuda Kıtay, Tatabı kavmini bulacak şekilde, güneyde Çini bulacak şekilde büyük orduyu on iki defa sevk ettim.)

Kengeris+ $\emptyset$ tapa bardı. (KT D/39)

Kengeris+[(X)g] *tapa* bardı.

(Kengerisi bulacak şekilde gitti.)

Eski Türkçede “binmek” eyleminde belirli nesne hâli eki kullanılır. Kül Tigin yazıtında “binmek” eyleminden önce belirli nesne hâli ekinin işaretsiz kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir.

Kül Tigin başğu boz $\emptyset+\emptyset$ at+ $\emptyset$ binip tegdi. (KT D/37)

Kül Tigin başğu boz [bol-(u)gma] at+[(X)g] binip tegdi.

3.1.2. İyelik Eklerinin İşaretsiz Kullanımı

Eski Türkçede iyelik ekinin işaretsiz kullanıldığı yapılar fazladır. Özellikle özel isimlerle kurulan isim tamlamalarında iyelik eki işaretsiz kullanılmaktadır:

Türk kağan+ $\emptyset$ Ötüken yış+ $\emptyset+\emptyset$ olursar ilte bunğ yok $\emptyset$. (KT G/3)

Türk kağan+[(s)I] Ötüken yış+[(s)I(n)]+[da] olursar ilte bunğ yok [er-ür ol/ turur].

(Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur.)

Tabğaç budun+ $\emptyset+\emptyset$ sabı süçig $\emptyset$ ağısı yımşak ermiş. (KT G/5)

Tabğaç budun+[(s)I] +[nIη] sabı süçig [ermiş] ağısı yımşak ermiş.

(Çin milletinin sözü tatlı imiş, Çin milletinin ipek kumaşu yumuşak imiş.)

Biriye Çoğay yış+ $\emptyset+\emptyset$ Tögültün yazı+ $\emptyset+\emptyset$ konayın Türk budun+ $\emptyset$ ölsikig! (KT G/6-7)

Biriye Çoğay yış+[(s)I]+[ηA] Tögültün yazı+[(s)I]+[ηA] konayın Türk budun+[(s)I] ölsikig!

(Güneyde Çoğay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin!)

Ötüken yir+ $\emptyset+\emptyset$ olurup arkiş tirkış isar nenğ bunğuğ yok $\emptyset$. (KT G/8)

Ötüken yir+[(s)I(n)]+[de] olurup arkiş tirkış isar nenğ bunğuğ yok [er-ür ol/turur]

(Ötüken yerinde oturup kervan kafile gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur.)

Türk begler+Ø Ø budun+Ø bunu eşiding! (KT G/10)

Türk begler+[(s)I] [Türk] budun+[(s)I] bunu eşiding!

(Türk beyleri, Türk milleti bunu işitin!)

On Ok budun+Ø emgek körti. (KT D/19)

On Ok budun+[(s)I] emgek körti.

(On Ok kavmi eziyet gördü.)

Türgiş kağan+Ø+Ø süsi Bolçuda otça borça kelti. (KT D/37)

Türgiş kağan+[(s)I]+[nIn] süsi Bolçuda otça borça kelti. (KT D/37)

(Türgiş kağanının ordusu Bolçuda ateş gibi, fırtına gibi geldi.)

Ƙara Türgiş budun+Ø kop Ø+Ø içikdi. (KT D/38)

Ƙara Türgiş budun+[(s)I] kop [bizke] içikdi.

(Türgiş avam halkı hep bize tabi oldu.)

İsim yapan sıfat-fiil ekleri oluşturdukları yan cümlelerin özneleriyle tamlama kurarak iyelik eki alabilirler. Eski Türkçede sıfat-fiil eki üzerine gelen bu iyelik ekleri işaretli olarak kullanılabilirdiği gibi işaretli kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır:

Tengri küç birtük+Ø+Ø için Ø+Ø kaŋım Ø+Ø kağan+Ø süsi böri teg ermiş, Ø+Ø Ø+Ø Ø+Ø yağısı koñ teg ermiş. (KT D/12)

Tengri küç birtük+[(s)I(n)]+[Ø] için [men+in] kaŋım [bol-(u)gma] kağan+in süsi böri teg ermiş, [men+in] [kaŋım] [bol-(u)gma] [kağan+in] yağısı koñ teg ermiş.

(Tanrı güç verdiği için benim babam olan kağanın askeri kurt gibi imiş, benim babam olan kağanın düşmanı koyun gibi imiş.)

Tengri yarlıkaduk+Ø+Ø için illig ilsi retmiş, kağanlığığ kağansıratmış, yağığ baz kılmış, tizligiğ sökürmiş, başlığığ yükündü[rmiş.] (KT D/15)

Tengri yarlıkaduk+[(s)I(n)]+[Ø] için illig ilsi retmiş, kağanlığığ kağansıratmış, yağığ baz kılmış, tizligiğ sökürmiş, başlığığ yükündü[rmiş.]

(Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş.)

Tengri yarlıkadukın+Ø için [ö]züm kutum bar+Ø+Ø için kağan olurtum. (KT G/9)

Tengri yarlıkadukın+[Ø] için [ö]züm kutum bar+[(s)I(n)]+[Ø] için kağan olurtum.

(Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum.)

Ø+Ø Begleri Ø+Ø budunı tüzsüz+Ø+Ø için Tabğaç budun+Ø tebligın kürlüg+Ø+Ø için armağçısın+Ø için inili eçili kingşürtükün+Ø için begli budunluğ yongşurtuğın+Ø için Türk budun+Ø illedük ilin içgını idmiş. (KT D/6)

[Aning] begleri [aning] budunı tüzsüz+[(s)I(n)]+[Ø] için Tabğaç budun+[(s)I] tebligın+Ø kürlüg+[(s)I(n)]+[Ø] için armağçısın+[Ø] için inili eçili kingşürtükün+[Ø] için begli budunluğ yongşurtuğın+[Ø] için Türk budun+[(s)I] illedük ilin içgını idmiş.

(Onun beyleri, onun milleti ahenksiz olduğu için, Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış.)

1. çoğul şahıs iyelik ekinin işaretli kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir:

Biziñ sü+Ø+Ø atı toruğ Ø, azuğu yok erti. (KT D/39)

Bizing sü+[(X)mXz]+[Iɲ] atı toruḡ [erti], azuḡı yoḡ erti.

(Bizim askerimizin atı zayıf idi, azıḡı yok idi.)

3.1.3. Ek-Fiilin İşaretsiz Kullanımı

Kül Tigin yazıtında ek-fiilin derin yapıda bırakılarak işaretsiz kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.

Türk kaḡan+Ø Ötüken yıḡ+Ø+Ø olursar ilte bunḡ yok Ø. (KT G/3)

Türk kaḡan+[(s)I] Ötüken yıḡ+[(s)I(n)]+[da] olursar ilte bunḡ yok [er-ür ol/ turur].

(Türk kaḡanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur.)

Tabḡaç budun+Ø+Ø sabı süçig Ø aḡısı yımḡak ermiş. (KT G/5)

Tabḡaç budun+[(s)I] +[nıɲ] sabı süçig [ermiş] aḡısı yımḡak ermiş.

(Çin milletinin sözü tatlı imiş, Çin milletinin ipek kumaşu yumuşak imiş.)

Ötüken yir+Ø+Ø olurup arḡış tirkış ısar nenḡ bunḡuḡ yok Ø. (KT G/8)

Ötüken yir+[(s)I(n)]+[de] olurup arḡış tirkış ısar nenḡ bunḡuḡ yok [er-ür ol/turur]

(Ötüken yerinde oturup kervanı kafileyi gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur.)

Bizing sü+Ø+Ø atı toruḡ Ø, azuḡı yoḡ erti. (KT D/39)

Bizing sü+[(X)mXz]+[Iɲ] atı toruḡ [erti], azuḡı yoḡ erti.

(Bizim askerimizin atı zayıf idi, azıḡı yok idi.)

3.2. Kelime Grupları

Kelime gruplarında tespit edilen işaretsiz yapılar isim tamlamalarında, sıfat tamlamalarında, kısaltma grubunda ve birleşik fiil grubunda olmak üzere dört başlıkta verilmiştir.

3.2.1. İsim Tamlamalarında İşaretsiz Kullanımlar

3.2.1.1. Tamlayanın İşaretsiz Olduḡu Yapılar

Tamlayanı kişi zamirinden oluşan iyelik gruplarında, tamlayan, çoḡu zaman derin yapıda bırakılarak yüzey yapıya çıkarılmaz. Kül Tigin yazıtında iyelik gruplarında tamlayanın işaretsiz olduḡu örnekler tespit edilmiştir.

Ø Buyruḡı yime bilge ermiş erinç, Ø Ø alp ermiş erinç. Ø Begleri yime Ø, Ø budunı yime tüz ermiş. (KT D/3)

[anıɲ] Buyruḡı yime bilge ermiş erinç, [anıɲ] [buyruḡı] [yime] alp ermiş erinç. [anıɲ] Begleri yime [tüz ermiş.], [anıɲ] budunı yime tüz ermiş.

(Onun buyruḡu yine bilgili imiş şüphesiz, onun buyruḡu yine cesur imiş şüphesiz. Onun beyleri yine doḡru imiş, onun milleti yine doḡru imiş.)

Ø+Ø İnim Ø+Ø Kül Tigin birle sözleşdimiz. (KT D/26)

[Mening] inim [bol-(u)gma] Kül Tigin birle sözleşdimiz.

(Benim küçük kardeşim olan Kül Tigin ile konuştuk.)

Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin Ø+Ø kaḡım Ø+Ø İltiriş Kaḡanıḡ Ø+Ø öḡüm Ø+Ø İlbilge Kaḡatunuḡ tenḡri+Ø töpüsünde tutup yügerü kötürmiş erinç. (KT D/11)

Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin [men+iɲ] kaḡım [bol-(u)gma] İltiriş Kaḡanıḡ [men+iɲ] öḡüm [bol-(u)gma] İlbilge Kaḡatunuḡ tenḡri+[niɲ] töpüsünde tutup yügerü kötürmiş erinç.

(Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye benim babam olan İltirîş Kağanı, benim annem olan İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış şüphesiz.)

İki şad+Ø ulayu Ø+Ø ini yigünüm+Ø Ø+Ø oğlanım+Ø Ø+Ø beglerim+Ø Ø+Ø budunum+Ø közi kaşı yablağ boldaçı tip sakındım. (KT K/11)

İki şad+[İŋ] ulayu [**mening**] ini yigünüm+[İŋ] [**mening**] oğlanım+[İŋ] [**mening**] beglerim+[İŋ] [**mening**] budunum+[İŋ] közi kaşı yablağ boldaçı tip sakındım.

(İki şadın ve benim küçük kardeş yeğenimin benim oğlanımın benim beylerimin benim milletimin gözü kaşı kötü olacak diye düşündüm.)

Kül Tigin yazıtında tamlayanı özel isim olan iki örnekte tamlayan işaretli kullanılmıştır:

Türk begler+Ø Ø budun+Ø bunu eşiding! (KT G/10)

Türk begler+[(s)I] [**Türk**] budun+[(s)I] bunu eşiding!

(Türk beyleri, Türk milleti bunu işitin!)

Bu bitig+Ø bitigme Ø+Ø atısı [Ø+Ø]Yol[İ]uğ T[igin]. (KT G/13)

Bu bitig+[(X)g] bitigme [**Kül Tigin+İŋ**] atısı [bol-(u)gma] Yol[İ]uğ T[igin].

(Bu yazıyı yazan Kül Tiginin yeğeni olan Yollug Tigin.)

3.2.1.2. Tamlananın İşaretsiz Olduğu Yapılar

Tamlananın işaretli olduğu bir örnek tespit edilmiştir.

Ø Buyruğı yime bilge ermiş erinç, Ø Ø alp ermiş erinç. (KT D/3)

[anıŋ] Buyruğı yime bilge ermiş erinç, [anıŋ] [**buyruğı**] [yime] alp ermiş erinç.

(Onun buyruğu yine bilgili imiş şüphesiz, onun buyruğu yine cesur imiş şüphesiz.)

3.2.2. Sıfat Tamlamalarında İşaretsiz Kullanımlar

Sıfat tamlamalarında -(I)gma eki sonrası ismin düştüğü bir örnek tespit edilmiştir. Sıfat-fiil eki almış sıfatın nitelediği isim işaretlidir.

İlgerü barıgma Ø bardıg, kırıgaru barıgma Ø bardıg. (KT D/23-24)

İlgerü barıgma [**kişi**] bardıg, kırıgaru barıgma [**kişi**] bardıg.

(Doğuya giden kişi gittin, Batıya giden kişi gittin.)

3.2.3. Kısaltma Grubunda İşaretsiz Kullanımlar

Kısaltma grupları, en az iki isim unsurunun yan yana gelerek bu iki unsurun yıpranması ve kalıplaşması sonucunda oluşur. Kısaltma grupları iki şekilde adlandırılır: birinci unsurun almış olduğu hâl ekinin adıyla adlandırılır ya da birinci unsurun iyelik eki veya hiç ek almaması durumunda isnat grubu olarak adlandırılır. Kısaltma grupları eksilteli sıfat-fiil ile kurulan yan cümle kalıntısıdır (Daşdemir, 2015:18). Kısaltma gruplarında işaretli yapılar sıfat-fiil eki almış kelimelerdir.

İçre aşsız Ø+Ø taşra tonsuz Ø+Ø yabız yablağ Ø+Ø budunda üze olurtum. (KT D/26)

İçre aşsız [**bol-(u)gma**] taşra tonsuz [**bol-(u)gma**] yabız yablağ [**bol-(u)gma**] budunda üze olurtum.

(İçte aşsız olan dışta elbisesiz olan düşkün perişan milletin üzerine oturdum.)

Kül Tigin başğu boz Ø+Ø at+Ø binip tegdi. (KT D/37)

Kül Tigin başğu boz [**bol-(u)gma**] at+[(X)g] binip tegdi.

(Kül Tigin başı boz olan atı binip hücum etti.)

3.2.4. Birleşik Fiil Grubunda İşaretsiz Kullanımlar

Birleşik fiil grubunun işaretsiz kullanımıyla ilgili tespit edilen tek örnekte “*kılmak*” yardımcı fiilinin tekrar kullanımından kaçınılarak derin yapıda bırakılıp işaretsiz kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yalın budunuğ tonluğ Ø, çığañ budunuğ bay kıldım. (KT D/29)

Yalın budunuğ tonluğ [**kıldım**], çığañ budunuğ bay kıldım.

(Çıplak milleti elbiseli kıldım, fakir milleti zengin kıldım.)

3.3. Söz Dizimi

Söz diziminde işaretsiz yapılar genellikle sıralı ve bağlı cümlelerde görülür. Bunun sebebi tekrardan kaçınmak ve söyleyiş kolaylığı sağlamaktır. Kül Tigin yazıtında yalnızca yer tamlayıcısının ve nesnenin işaretsiz kullanıldığı iki örnek tespit edilmiştir.

3.3.1. Yer Tamlayıcısının İşaretsiz Kullanımı

Tespit edilen tek örnekte yükleme sorulan “*kime*” sorusunun cevabı olan öge eksiltilmiştir.

Ƙara Türgiş budun+Ø kop Ø+Ø içikdi. (KT D/38)

Ƙara Türgiş budun+[(s)I] kop [**bizke**] içikdi.

(Türgiş avam halkı hep bize tabi oldu.)

3.3.2. Nesnenin İşaretsiz Kullanımı

Tespit edilen örnekte tekrardan kaçınmak ve söyleyiş kolaylığı için nesne işaretsizdir. Ancak geçişli fiille kurulan cümleler nesne isterler.

Ƙarluğug ölürtümüz, Ø+Ø altımız. (KT K/2)

Ƙarluğug ölürtümüz, [**Ƙarluğug**] altımız.

(Karluku öldürdük, Karluku aldık.)

3.4. Fiilimsilerin İşaretsiz Kullanımı

Kül Tigin yazıtında sıfat-fiilin ve zarf-fiilin işaretsiz kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.

3.4.1. Sıfat-Fiilin İşaretsiz Kullanımları

Kül Tigin yazıtında akrabalık isimlerini niteleyen sıfat-fiiller işaretsiz kullanılmıştır. Bu yapılar genellikle *akrabalık/ yakınlık belirten isim + iyelik eki + [sıfat-fiil eksilmesi] + isim* şeklindedir (Hunutlu, 2022:1369).

Bu bitig+Ø bitigme Ø+Ø atısı Ø+Ø Yol[l]uğ T[igin]. (KT G/13)

Bu bitig+[(X)g] bitigme [Kül Tigin+Iñ] atısı [**bol-(u)gma**] Yol[l]uğ T[igin].

(Bu yazıyı yazan Kül Tiginin yeğeni olan Yollug Tigin.)

Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin Ø+Ø kañım Ø+Ø İltiriş Kağanığ Ø+Ø ögüm Ø+Ø İbilge Ƙatunuğ tenğri+Ø töpüsinde tutup yügerü kötürmiş erinç. (KT D/11)

Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin [men+iñ] kañım [**bol-(u)gma**] İltiriş Kağanığ [men+iñ] ögüm [**bol-(u)gma**] İbilge Ƙatunuğ tenğri+[niñ] töpüsinde tutup yügerü kötürmiş erinç.

(Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye benim babam olan İltiriş Kağanı, benim annem olan İbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış şüphesiz.)

Ø+Ø İnim Ø+Ø Kül Tigin birle sözleşdimiz. (KT D/26)

[Mening̃] inim [bol-(u)gma] Kül Tigin birle sözleşdimiz.

(Benim küçük kardeşim olan Kül Tigin ile konuştuk.)

3.4.2. Zarf-Fiilin İşaretsiz Kullanımları

Hâl ekleriyle çekime giren sıfat-fiiller cümlede zarf görevinde kullanılır. Bu yapıyla kurulan gruplar zarf-fiil grupları oluşturur (Karahan, 2017: 58). Grubun sonunda bulunan zarf-fiil eki almış sözcüğün düşerek işaretsiz kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir.

Kül Tigin yiti otuz yaşınğa Ø+Ø Karluk budun+Ø erür barur erkli yağı boldı. (KT K/1)

Kül Tigin yiti otuz yaşınğa [keldükte] Karluk budun+Ø erür barur erkli yağı boldı.

(Kül Tigin yirmi yedi yaşına geldiğinde Karluk kavmi hür ve müstakil iken düşman oldu.)

3.5. Edatların İşaretsiz Kullanımı

Kül Tigin yazıtında tekerrür edatı olan *yolı* işaretsiz kullanılmıştır. Tekerrür edatları fiillerden önce gelerek fiilin miktar ve tekrar sayısını belirtir (Hacıeminoğlu, 2015: 307).

Ƙamağı biş otuz Ø süledimiz, üç yigirmi Ø süngüşdümüz. (KT D/18)

Ƙamağı biş otuz *yolı* süledimiz, üç yigirmi *yolı* süngüşdümüz.

(Tamamı yirmi beş defa ordu sevk ettik, on üç defa savaştık.)

Sonuç

Kül Tigin yazıtında işaretsiz morfemler tespit edilmiş ve bunlar çekim ekleri, kelime grupları, söz dizimi, fiilimsiler ve edatlar olmak üzere beş başlıkta verilmiştir. Çekim eklerindeki işaretsiz yapılar kendi içinde hâl eklerinde, iyelik eklerinde ve ek-fiilde tespit edilen işaretsiz yapılar olarak sıralanmıştır. Çekim ekleri içerisinde en fazla işaretsiz kullanılan yapılar: belirli nesne hâli eki ve iyelik ekleridir. Belirli nesne hâli ekinin işaretsiz kullanıldığı farklı yapılar tespit edilmiştir. Kül Tigin yazıtında, yalın isimlere eklenen, 3. tekil şahıs iyelik eki ve zamir n'sinden sonra gelen, *üçün* edatı öncesinde gelen, *tapa* edatı öncesinde gelen, *binmek* fiili öncesinde gelen belirli nesne hâli eki işaretsiz kullanılmıştır. Kül Tigin yazıtında, iyelik eklerinin özel isimlerle kurulan tamlamalarda ve isim yapan sıfat-fiil eki almış, *üçün* edatı öncesinde yer alan isimlerde işaretsiz kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelime gruplarında işaretsiz yapılar isim tamlamasında, sıfat tamlamasında, kısaltma grubunda ve birleşik fiilde tespit edilmiştir. İsim tamlamalarında özellikle tamlayanı kişi zamirinden oluşan iyelik gruplarında, tamlayanın işaretsiz yapıda olduğu tespit edilmiştir. Söz diziminde tespit edilen işaretsiz yapılar yer tamlayıcısı ve nesnede tespit edilen işaretsiz yapılar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Fiilimsilerin işaretsiz kullanımlarında sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin işaretsiz kullanıldığı yapılar tespit edilmiştir. Sıfat-fiillerde akrabalık isimlerini niteleyen sıfat-fiillerin oluşturduğu akrabalık/ yakınlık belirten isim + iyelik eki + [sıfat-fiil eksilmesi] + isim yapısındaki işaretsiz yapılar tespit edilmiştir. Zarf-fiillerin işaretsiz kullanımında ise bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte “keldükte” zarf-fiili işaretsiz morfemdir. Edatların işaretsiz kullanımıyla ilgili ise tek bir örnek tespit edilmiştir. Tekerrür edatı olan *yolı* edatının işaretsiz kullanıldığı tespit edilmiştir. Genel olarak tüm başlıklar incelendiğinde Kül Tigin yazıtında en fazla işaretsiz kullanılan yapılar belirli nesne hâli eki ve iyelik ekidir.

Kaynakça

Akar, A. (2022). *Kül Tigin Yazıtı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Akar, A. (2023). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

- Aydın, H. (2012). Dilde Sıfır Birim ve Sıfır Biçimbirimin Kullanımı. *Journal of Turkish Studies*, 7(2), 169-181.
- Aydın, H. (2019). “Dilde En Az Çaba İlkesi” Üzerine. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 1(1), 1–6
- Caferoğlu, A. (2019). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: ALFA.
- Çağan, Ş. D. (2024). Özbek Atasözlerinde Eksilteli Yapılar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 168-183.
- Çiçekler, A. N. (2016). Eski Anadolu Türkçesindeki Eksiz Yapılan İlgı Ve Belirtme Durumları Sıfır Biçimbirim Teorisiyle Açıklanabilir Mi?. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(24), 163-176.
- Ercilasun, A. B. (2022). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2017). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gemalmaz, E. (2010). Stt’nde İşaretsiz (/0./) Görev Ögeleri Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(6).
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hunutlu, Ü. (2019a). “Atebetü’l-Hakâyık’ta Eksilteli Yapılar”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (Ek Sayı 1): 769-793
- Hunutlu, Ü. (2019b). Türk Dilinde Çekim Edatlarının İsim Hâli Tercihleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 133-158.
- Hunutlu, Ü. (2020). Eski Türkçeden Oğuz Türkçesine /-Dık/ + İsim+İyelik Eki > /-Dık/ +İyelik Eki+ İsim. *Dil Araştırmaları*, 14(26), 227-242.
- Hunutlu, Ü. (2022). Köktürk Harfli Yazıtlarda Fiilimsi Eksilteleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(4), 1364-1385.
- Hunutlu, Ü. (2023). Köktürkçe. *Tarihî Türk Lehçelerinin Ses Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2018). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Korkmaz, Z. (2023). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mert, O. (2010). Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (/0./) Görev Ögeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(38), 1-20.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Orkun, H. Namık. (2019). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, M. (2021). *Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Öner, M. (2013). Nominatif ve Sıfır Morfem. *Kazan Federal Üniversitesi*, 160-162.
- Şen, N. (2022). Eski Uygur Hukuk Vesikalarındaki İşaretsiz (/0./) Görev Ögeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11(1), 1-15.
- Uçar, F. M. E. (2017). Çağatay Şairi Atâyî’nin Divanında Eksilteli Yapılar. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat Ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(11), 291-310.
- Uçar, F. M. E. (2017). Çağatay Türkçesinde Sıfır Biçimbirim. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 7(2), 82-101.
- Uzun, M. (2018). İyelik Öbeklerinde “Tamlayan Eksiltisi” Sorunu. *International Journal of Language Academy*.

Üstünova, K. (1999). Eksilti ya da Sıfır Tekrar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).

Üstünova, K. (2004). Dede Korkut Destanları ve Sentaktik Paralelizimde Eksiltili Yapıların Rolü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 46(1998/1), 161-169.

Üstünova, K. (2007). Yalın Durum Karmaşası. *Journal of Turkish Studies*, 2(2), 736-747.

Üstünova, K. (2010). YüzeY Yapı - Derin Yapı Kavramları Üzerine. *Journal of Turkish Studies*, 5(4), 697-704.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Extended Abstract

Conveying the message in spoken language to the recipient in the shortest way saves time and effort. This situation is defined as the law of least effort in language. In line with this law, many unmarked structures have been seen in both spoken and written language. Some marked grammatical elements remained unmarked, leaving their task to the next grammatical element. Some grammatical elements are used unmarked against a marked element. In addition, in the Old Turkish period, the obligation to write in a limited area in inscriptions was effective in telling a lot with few words. This is another reason why many unmarked structures are left in the deep structure and not brought to the surface structure. In this study, in the Kül Tigin inscription, one of the oldest inscriptions of the Turks, the grammatical elements in the deep structure were tried to be brought to the surface structure by bringing them closer to the expression language in the natural language. Accordingly, the unmarked structures identified in the Kül Tigin inscription have been grouped. Many unmarked morphemes have been identified in the Kül Tigin inscription in inflectional suffixes, word groups, syntax, verbs, and prepositions. The unmarked structures detected in inflectional suffixes are grouped as case suffixes, possessive suffixes, and structures in which the suffix-verb is used unmarked. Among the case suffixes, the definite object case suffix is the most commonly used unmarked case suffix. Different structures have been identified in which the definite object case suffix is used unmarked. The definite object case suffix is primarily used unmarked in simple nouns. In Old Turkish, the preposition "three" is preceded by a definite object case suffix, and in the identified examples, the definite object case suffix in this structure is used unmarked. In Old Turkish, the definite object case suffix before the preposition "tapa" was also used unmarked. In Old Turkish, it is used with the definite object case suffix before the verb "to ride". In the example found in the Kül Tigin inscription, the definite object case suffix was used unmarked. Among all inflectional suffixes, possessive suffixes were mostly used unmarked. Possessive suffixes are used in noun phrases formed with proper nouns and possessive suffixes on adjectives are used unmarked. The unmarked structures identified in the word groups are given under four headings: noun phrases, adjective phrases, abbreviation group and compound verb group. Unmarked uses identified in noun phrases are given under two headings: structures where the head noun is used unmarked and structures where the modifying noun is used unmarked. Structures where the modifying noun is used unmarked consist of possessive groups. Only one example where the head noun is used unmarked has been identified. An example has been identified where the noun is dropped and used unmarked after the -(I)gma suffix in adjective phrases. In the only example identified in the compound verb group, it was observed that the verb "to render" was used unmarked, avoiding repetition. Unmarked morphemes detected in the syntax were detected in the locative complement and the object. In phrasal verbs, structures in which adjectives and gerunds are used unmarked have been identified. It has been determined that adjectives describing kinship nouns are used unmarked. An example has been identified in the unmarked use of adverbial verbs. In this example, the gerund "keldükte" is an unmarked morpheme. A single example was identified regarding the unmarked use of prepositions. It has been determined that the preposition "yolı", which is the preposition of repetition, is used unmarked.